ZNAMENITI HRVATI ISLAMSKE VJERE

2

SAFVET-BEG BAŠAGIĆ

ZNAMENITI HRVATI ISLAMSKE VJERE

I. Kolo

Knjiga 2: Safvet-beg Bašagić
(U povodu 60. obljetnice smrti)

Urednici:
Mirsad Bakšić
Andrej Rora

Nakladnik:
Hrvatsko-muslimansko kulturno
društvo "Narodna uzdanica", Zagreb

Tisak:
TARGA, Zagreb

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb
UDK 886.2-05
32-05(=862)
929(=862)"19"
NAMETAK, Alija
Dr. Safvet-beg Bašagić : (1870-1934) / [Alija Nametak]. - Zagreb : Hrvatsko-muslimansko kulturno društvo "Narodna uzdanica", 1994. - 11 str. ; 18 cm. - (Znameniti Hrvati islamske vjere ; kolo 1, knj. 2)
Ime autora nad tekstom. - Sadrži i dvije pjesme S. Bašagića: Čarobna kćer ; Mile uspomene
ISBN 953-96288-1-4

941017133

TISKANO NA EKO I 100% RECIKLIRANOM PAPIRU

Alija Nametak:
Dr. SAFVET-BEG BAŠAGIĆ
(1870-1934)

Safvet-beg Bašagić-Redžepašić je rođen 6. svibnja 1870. u Nevesinju. Otac mu Ibrahim-beg bio je jedan od zadnjih bosansko-hercegovačkih Hrvata, koji su pjevali turskim jezikom na izmaku četiristogodišnje turske vladavine u našim krajevima, a pod pjesničkim imenom Edhem. Djed mu je bio Lutfullah-beg, zvani Bašaga, po kojemu se ova grana Redžepašića porodice prozvala Bašagićima. Po majci je bio unuk Dervišpaše (Dedage), a praunuk Smail-age Čengića. Ovaj aristokratski nimbus, u kojemu je rođen i odgojen, pa još i školski odgoj u ruždiji, gdje se onda stjecalo dosta solidno znanje turskog, arapskog i perzijskog jezika, a uz to i privatno nastojanje obrazovanog oca, da ga usavrši u poznavanju ovih istočnjačkih jezika, predestinirali su mladog i talentiranog Safvet-bega za učenjaka i pjesnika, koji će cijelim svojim književnim radom veličati slavu domaćega ognjišta i u bašču hrvatske književnosti prenositi egzotične cvjetove iz orijentalnih poezija.

Svršivši g. 1895. gimnaziju u Sarajevu, u kojoj se onda učio i arapski jezik, Bašagić se upisao na bečki univerzitet, gdje je od 1895. do 1899. slušao

predavanja iz turskog, arapskog i perzijskog jezika i povijesti, ali osim marljivog študiranja i posjećivanja knjižnica s bogatom arhivskom građom, koja se odnosi na vlast Turaka u hrvatskim krajevima, on je i pjesnik života i mladenačkog uživanja, pa u to vrijeme kao i prije, dok je bio još u gimnaziji, njegove treperave anakreontske pjesme pune uzavrelog mladenaštva, ali nekad i zrelih refleksija, sviću u "Bošnjaku", "Viencu", "Prosvjeti" i "Nadi". Godine 1896. izišla mu je prva zbirka pjesama "Trofanda iz hercegovačke dubrave". Prema onoj "Po jutru se dan poznaje", i po ovoj se zbirci odmah moglo vidjeti, da je Safvet-beg pjesnik senzualnog života, ali i pjesnik bosanskog ponosa i hrvatskog domoljublja, kakav će ostati kroz cio život.

Da bi se mogla shvatiti ona pustopašnost u mnogim njegovim stihovima, a uz to istovremeno njegov solidni rad na povijesti ili čak učeno obrazlaganje vjerskih tema ("Stotinu i jedan hadisi-šerif") treba znati, da je mnoga njegova pjesma nastala pod utjecajem perzijskih i turskih pjesnika, kojima je vinsko nadahnuće "Harabata" više konvencionalna forma pjesme nego stvarni sadržaj života, iako naš pjesnik nije bio nimalo asket.

Pretežan dio njegovih pjesama su ljubavne, u kojima apostrofira najčešće Zlatu, Lejlu i Azru, a tu je upravo najviše pod utjecajem istočnjačkih pjesnika oblikom i dikcijom. Ima tu, naravno, utjecaja i naše divne narodne pjesme, kojom se Safvet-beg u mlađim danima intenzivno bavio, pa je još godine 1894. poslao Matici hrvatskoj u Zagreb zbirku od 68 lirskih i epsko-lirskih narodnih pjesama, koje je on

zabilježio, a koje su dobrim dijelom već uvrštene u Matičine zbirke narodnih pjesama.

Uz ove brojem su najzastupanije pjesme u kojima pjeva o svom rodnom kraju i njegovim sinovima. On ističe prisnu ljubav za svoj krševiti i goletni hercegovački kraj, za junake koji su se u njemu rađali i za nj živote polagali, koji su ga se i u tuđini na visokim društvenim položajima sjećali. Njegovi Hercegovci i Bošnjaci ni u prisutnosti sultanovoj ne daju, da im se tko nedostojno nabacuje na njihovu rodnu grudu. Bašagić je tipičan pjesnik bosanskog ponosa, i to bosansko-begovskog ponosa, kako u lirskoj pjesmi, tako i u dramama "Abdullah paša" i "Boj pod Ozijom", a jedna nedovršena drama nosila je čak i naslov "Bosanski ponos". Kod Bašagića bošnjaštvo nije nacionalnost nego regionalnost; kad govori i pjeva o svome jeziku i svojoj zemlji, onda je to hrvatski jezik i hrvatska zemlja, a Bošnjaci su samo div-junaci one zemlje, koja je davala Turskoj kroz stoljeća velikane, "po kojima Zapad-Istok nas poznaje". Upravo kao i Dubrovčani, koji pjevaju i govore hrvatskim jezikom, a veličaju slobodu republike sv. Vlaha, veličaju Dubrovnik kao tlo slobode.

Među baladama i romancama neke obrađuju domoroce, a neke zaljubljenike Istoka: Carigrada, Perzije, Indije.

Potkraj životne snage više je prevodio nego izvorno stvarao. Iz toga vremena su dvije tanke zbirčice "Rubaija" (refleksije u četiri stiha, koje se rimuju a a b a) od perzijskog slobodoumnog pjesnika, astronoma i raskolnika Omera Hajjama, pod čijim je utjecajem i prije ponekad Safvet-beg pjevao.

I kao što su se stari dubrovački trubadurski pjesnici potkraj života odricali ovozemne ljubavi i vraćali se Gospi kao jedinoj ženi, koju je vrijedno slaviti i

hvaliti u pjesmi, tako je i Bašagić deset godina pred smrt spjevao "Mevlud", pjesmu u slavu rođenja Muhameda, da bi mu bio zaštitnikom kod Boga. Zadnja njegova pjesma "Hasbihal" (intimna pjesma) je potpuno predanje Bogu i mirno očekivanje smrti.

Više od hrvatskih pjesnika na Bašagića su utjecali klasični perzijski i turski pjesnici, iz kojih često uzima pojedine stihove ili cijele strofe kao motto svojim pjesmama. On i formom oponaša orijentalne pjesnike, pa u njegovu opusu ima nekoliko gazela, tipičnih oblika orijentalnog pjesništva. I prije nego što se intenzivno počeo baviti poezijom Omera Hajjama Bašagić je ponekad pjevao, bile su to uglavnom refleksije u obliku rubaija, pa je on, koliko se sjećamo, prvi i jedini hrvatski pjesnik, koji je ovu vrstu pjesme njegovao u hrvatskoj poeziji.

Safvet-beg Bašagić

Od hrvatskih pjesnika na Bašagića je utjecao najviše Marković svojim romantičkim patosom i elegijskim distihom, koji Bašagić voli i njeguje, ali vidan je utjecaj i drugih od Preradovića i Šenoe do Kranjčevića i Begovića. Ali više od svih umjetničkih pjesnika Bašagić je pod utjecajem narodnog pjesništva. Bašagić nije pomodni pjesnik koji mijenja izraz s promjenom i kraćih odlomaka vremena. On se izražava priprosto, ali čuvstveno, no ono što ne razumije ne nasljeduje snobovski, nego ga odbacuje kao nezdravo ("Dojmovi iz Secesije"):

Iz lica joj bijeda bije,
Iz očiju teku suze,
S usana se zloba smije -
Eto slike nove Muze.
Ako je to svijetu lijepo,
Onda zbogom umjetnosti!
Za te mi je oko slijepo,
A pojmovi preveć prosti.

U zbirkama pjesama "Misli i čuvstva" (1906.) i "Izabrane pjesme" (1913.) Mirza Safvet, kako glasi Bašagićev pjesnički pseudonim, je i u erotici suzdržljiviji, ali nije tako neposredan kao u "Trofandi", ukoliko u "Izabranim pjesmama" nisu pretiskane pjesme iz prvih dviju zbirka.

U prikazivanju bosanske povijesti turskoga perioda Bašagić je više nego je i slutio bio pjesnik nego povjesnik, učenjak. Njegova "Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine (od god. 1463-1850)" napisana je sva u nekom zahuktanom mladenačkom zanosu, ali je zato nesustavna, sva u kronološkom redanju događaja, koji se nižu pred duševnim okom čitaočevim kao slike na kinematografskoj vrpci, ne dovodeći skoro nigdje u uzročnu vezu događaje u zemlji i susjedstvu. Primjera radi navodimo samo nekoliko izvoda sa zadnjih strana spomenute knjige, koji vrve narodnom frazeologijom. "On (t.j. Ali-paša Rizvanbegović) je dobro poznavao Hercegovce, a Hercegovci njegovu ćud; zato se niko nije usudio oprijeti njegovim naredbama. Tako je hoće-neće *svak morao igrati, kako paša svira.*" "Samo to vandalsko nedjelo dosta je, da karakteriše *ciganina* (Omer-pašu Latasa) *kad mu zapane carstvo.*"

Pa ipak kakva je da je ta "Uputa", a napisao ju je kao študent i tiskao g. 1900, ona je i danas polazna točka za proučavanje povijesti Herceg-Bosne pod turskom vladavinom. Uz obilje povijesnih data pjesnik je marljivo bilježio događaje iz kulturne povijesti, pa je na kraju same knjige dodao na 27 strana posebno poglavlje "Herceg-Bosna i istočna prosvjeta", u kojemu je opisao pjesništvo na istočnim jezicima nekolicine Bošnjaka i Hercegovaca. Iako su kasniji naši orijentalisti detaljnije i kritičnije obrađivali živote i rad ovih pjesnika ili učenjaka, nijedan nije postigao onu lakoću u prevođenju stihova kao Bašagić. Jedini je pjesnik Musa Ćazim Ćatić prevodio moderne turske pjesnike boljim, književnijim hrvatskih jezikom i, kako kažu poznavaoci turskoga jezika, vjernije izvorniku, ali Bašagić se posebno posvetio prepjevavanju pjesama s orijentalnih jezika onih hrvatskih pjesnika,

koji su pjevali na tim jezicima, što je od posebne vrijednosti za hrvatsku kulturnu povijest.

Poslije ovoga djela Bašagić se više bavio obrađivanjem poglavlja iz kulturne povijesti Bosne i Hercegovine, rezultat čega je bila njegova dizertacija "Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti". To je najbolje Bašagićevo književno djelo, a tiskano je g. 1912.

Njegove kraće radove posebno ne spominjemo. O Bašagiću je povodom njegove smrti napisano dosta u "Novome Beharu", koji mu je posvetio jedan trobroj (18-21) sedmoga godišta, od 1. svibnja 1934. godine, pa se čitalac u pojedinim člancima može upoznati s mnogostrukim radom Mirze Safveta, a neka nam je dozvoljeno na ovom mjestu pozabaviti se malo o Safvet-begu kao javnom radniku. Još kao gimnazijalac sudjelovao je u polaganju kamena temeljca Starčevićeva doma u Zagrebu, čime je udario na se neizbrisivi pečat hrvatstva za čitav svoj život. Još je značajnija crta njegova karaktera, da nikad u javnom životu i radu nije zatajio svoje hrvatstvo.

Godine 1900. pokrenut je list "Behar" za kulturno podizanje muslimanske porodice i njezino osvješćivanje u hrvatskom duhu, pa mu je prvim urednikom Mirza Safvet. I pored marljive suradnje i pomoći Edhema Mulabdića, Osmana Hadžića i Fehima Spahe, uz druge mlađe početnike, Bašagić je nosio godinu dana na leđima urednički teret ovoga tako delikatnog lista, prvog hrvatskog muslimanskog porodičnog lista, čiji je značaj teško dovoljno ocijeniti. Pa kad se tri godine iza toga pokreće društvo

"Gajret" za pomaganje siromašnih đaka, Bašagić je opet ličnost, kojoj svi daju povjerenje, da vodi ovo društvo. A kad politikani godine 1907. nasilno preuzimaju ovo društvo, da mu postupno dadu nepoželjan srpski karakter, Bašagić se gospodski povlači, da uza sve to nikad mu ne postane neprijateljem, nego dobroželiteljem, koji bi ga htio vratiti na onu stazu, kojom je u prvim danima i krenulo ovo društvo.

Politički rad Bašagićev, koji ga je u najljepšim godinama oteo nauci, nije bio sasvim neplodan, iako bi bez sumnje više koristio hrvatskom narodu i orijentalistici, da je postao profesor orijentalnih jezika na hrvatskom sveučilištu, o čemu se radilo u isto vrijeme, kad su na drugoj strani drugi radili da ga uvuku u političku arenu. Potonji su pobijedili i Bašagić je izabran za narodnog zastupnika u bosanskom saboru, kojemu je u dva zasjedanja bio i predsjednikom. Ovo razdoblje njegova javnog rada slabo je poznato mlađim generacijama, a ni ovaj kratki pokušaj neće im pružiti uvida u život Bašagića političara, jer je za to potreban dublji studij u mirnijim i staloženijim vremenima, bez uzbuna, pa posebno ovo poglavlje čeka solidniju obradu, kao i njegov cjelokupni književni beletristički i naučni rad, koji je dosad prikazivan uglavnom prigodničarski. Sada možemo samo to naglasiti da mu je u bosanskom saboru uspjelo uspostaviti tješnju suradnju Hrvata muslimana i katolika susretljivošću narodnih zastupnika Hrvata katolika, što je uvelike doprinijelo i sadašnjem našem državnom oslobođenju i ujedinjenju svih Hrvata na skoro cijelom hrvatskom narodnom teritoriju.* Pa da nije ni bilo drugog Bašagićeva rada osim društveno-političkog, bio bi značajan da ga u ove dane veličamo i slavimo.

Safvet-beg Bašagić preminu 09. IV. 1934, a 10. travnja leže na počasnom mjestu uz najvećeg bosanskog bega, Gazi Husrevbega, on, pjesnik, učenjak, političar, stup i putokaz našega društva.

* *Ovaj Nametkov esej objavljen je kao predgovor Bašagićevih "Odabranih pjesama" (Glavni pododbor Matice hrvatske u Sarajevu, 1944).*

Safvet-beg Bašagić

ČAROBNA KĆERI!

Čarobna kćeri prirode majske,
Otvori svoje kapije rajske,
O daj me pusti u bajni dvor!
Gdje milo poje
Pjesmice svoje
Istočnih vila veseli kor.

Da njime kajde u naše pjesme
Slijem, da teku ko rajske česme,
Jer hrvatskog jezika šum
Može da goji,
Može da spoji
Istok i zapad, pjesmu i um.

Sad silno huči k'o burno more,
Sad blago kao kroz vilin-dvore
Tajnih duhova čarobni poj,
A sad bruji,
Kao da zuji
Kroz bašču pčela prognani roj.

Sad opet nježno kao da tuži
Bulbulče malo na rumen-ruži,
Jadeći gorko na udes svoj. -
Tako se milje
I sve smilje
U tebi stapa, jeziče moj!

MILE USPOMENE

Herceg-Bosno! Ti moja mila grudo i sveta,
Ja ljubim tvoja brda, livade i gore,
Ja ljubim miris tvoga vazduha, cvijeta,
Ja ljubim tvoje nebo i tvoje sinje more.

U meni svaki grm tvoj djetinsku ljubav budi,
Pram' tebi duša mi gori, za tobom srce mi žudi.

Gradovi kršni i kule naših knezova slavnih,
Odžaci i dvori naših begova i paša
Stoje još i sad poput spomenika davnih,
Oko njih se svila povjesnica naša.

Ja ih gledati volim, makar i puste bile
Zidine sive, u njima naše su vile.

One nam pričaju o sili Borića, Kotromana,
One nam pričaju o moći Tvrtka i Hrvoja,
One nam pričaju o vladi mudroga Kulina bana,
One nam pričaju o slavi hiljada naših heroja.

Ti spomenici stari u nama ponos bude,
Po njima povjesničari o našoj prošlosti sude.

I kažu da smo nekad bili junaci i ljudi,
Čuveni nadaleko radi naših vrlina:
Ponosa, gostoljublja i blage viteške ćudi,
Da se s djedovim' našim dičila domovina.

A što smo danas mi? Izrodi svoga roda!
Gdje nam je bosanski ponos? Gdje junačka sloboda?

ZNAMENITI HRVATI ISLAMSKE VJERE

I. KOLO

1. DŽAFER-BEG KULENOVIĆ
2. SAFVET-BEG BAŠAGIĆ
3. DŽEMALUDIN ČAUŠEVIĆ
4. EDHEM MULABDIĆ
5. ADEMAGA MEŠIĆ
6. MUSA ĆAZIM ĆATIĆ
7. OSMAN NURI HADŽIĆ
8. ALIJA NAMETAK
9. HAKIJA HADŽIĆ
10. ENVER ČOLAKOVIĆ
11. NAHID KULENOVIĆ
12. MAK DIZDAR